

Mensingeweer van nul tot nu

Begin 2016 kreeg ik de vraag of ik in het dorps huis “De Meuln” een verhaal wilde houden aan de hand van beelden (kaarten, tekeningen, oude dorpsfoto’s). Een verhaal over hoe is Mensingeweer in de loop der tijd ontstaan. Welke factoren speelden een rol waardoor het dorp geworden is, zoals het nu is?

In 2018 werd de dorpsvisie ontwikkeld en kreeg ik opnieuw de vraag om iets van wat ik toen in “De Meuln” vertelde en toonde, op schrift te stellen zodat het bij de dorpsvisie gevoegd zou kunnen worden. Hieronder heb ik een bescheiden poging gedaan het wezenlijke naar voren te brengen, nl. in grote lijnen de vormende factoren naar het Mensingeweer van nu te schetsen. Op pagina 14-16 een overzicht naar periode tot heden.

Hoe komt ons dorp aan haar naam? In het *Groninger plaatsnamenboek* van De Vries staat dat de naam Mensingeweer afgeleid is van de geslachtsnaam Mensinge en van de persoonsnaam Menze. Het woord 'weer' betekent in Groningen meestal waterkering. Een van de eerste bewoners hier zal waarschijnlijk Menze hebben geheten en samen met de andere bewoners de strijd tegen het water hebben aangebonden. In die tijd waren er immers nog geen dijken.

Hoe zat het met die dam in het looppdiep die het water van twee waterschappen scheidde ?

Tot 1860 heeft er op de plaats waar nu de brug naar Eenrum ligt een dam in het Mensingeweesterlooppdiep gelegen. Het was de grens tussen het water van het Schouwerzijlvest en dat van het Winsumer- en Schaphalsterzijlvest. Voor het scheepvaartverkeer tussen Groningen-Winsum-Ulrum vise versa was dit een hindernis. Reizigers moesten overstappen en goederen overgeladen van het ene schip in het andere schip. Een hele drukte dus, maar de Mensingeweestersters zullen er wel van geprofiteerd hebben. De reizigers hebben vast wel even een plaatselijke kroeg aangedaan om het wachten te bekorten. Bovendien zal het overladen van goederen voor de nodige werkgelegenheid hebben gezorgd. Maar voor het scheepvaartverkeer op deze route was deze dam maar een vervelend obstakel. Toen het waterbeheer het dan ook toeliet, hebben provinciale staten hun toestemming gegeven om deze hindernis op te ruimen. Men had eerst het plan om er een vaste valbrug voor in de plaats te bouwen, maar na rijp beraad koos men uiteindelijk voor een vaste brug. Schippers moesten de mast dus wel strijken!

Wil je weten over hoe men in Mensingeweer leefde rond het jaar 1828? Door de hele provincie werden vragenlijsten gestuurd aan de hoofden der scholen. Men verzocht hen deze in te vullen en te retourneren. Zo zijn ook de antwoorden van de schoolmeester Engelkes van Mensingeweer bewaard gebleven en te lezen op de volgende site op internet:

https://www.groningerarchieven.nl/archieven?mivast=5&mizig=210&miadt=5&micode=890&milang=nl&mizk_alle=schoolmeesterrapport&miview=inv2

Om één voorbeeld te noemen, hier nu het antwoord op vraag 13: 13. Hoe vele kerken, scholen, leesgezelschappen en zanggezelschappen bestaan er? Men heeft hier eene gereformeerde- en een Mennoniten-kerk. Deze laatste is in 1818 gebouwd, en munt boven vele andere kerken in fraaiheid, en zindelijkheid zeer uit. Hier is éene school. Een leesgezelschap. En des winters één Zanggezelschap.

In het bestemmingsplan kleine kernen van de Gemeente De Marne wordt Mensingeweer als volgt omschreven:

Van oorsprong is Mensingeweer een wierdedorp, gesitueerd op de natuurlijke hoogte van de “centrale welving”. De huidige structuur van het dorp is echter niet zozeer bepaald door de wierde, maar door het Mensingeweesterloopdiep, dat voor 1634 langs de noordkant van de wierde is gegraven. Dit water maakte deel uit van de trekvaartroute tussen Winsum en Leens. Een ander element dat de structuur van het dorp heeft beïnvloed is de weg naar Eenrum, die in Mensingeweer aansluiting vond op de weg naar Winsum (de Hoofdstraat). Afgezien van de uit de 13de eeuw daterende Nederlands hervormde kerk op de wierde aan de zuidzijde van het dorp, ligt de oudste bebouwing van Mensingeweer aan het diep. De huizen zijn hier gericht naar de waterzijde. Rond 1850 is ook de Hoofdstraat, die evenwijdig loopt aan het water, aan weerszijden bebouwd. Aan de noordzijde van het diep (en eveneens evenwijdig daaraan) ligt de Molenweg, genoemd naar de in 1855 gebouwde koren- en pelmolen. Deze imposante molen staat er nog steeds.

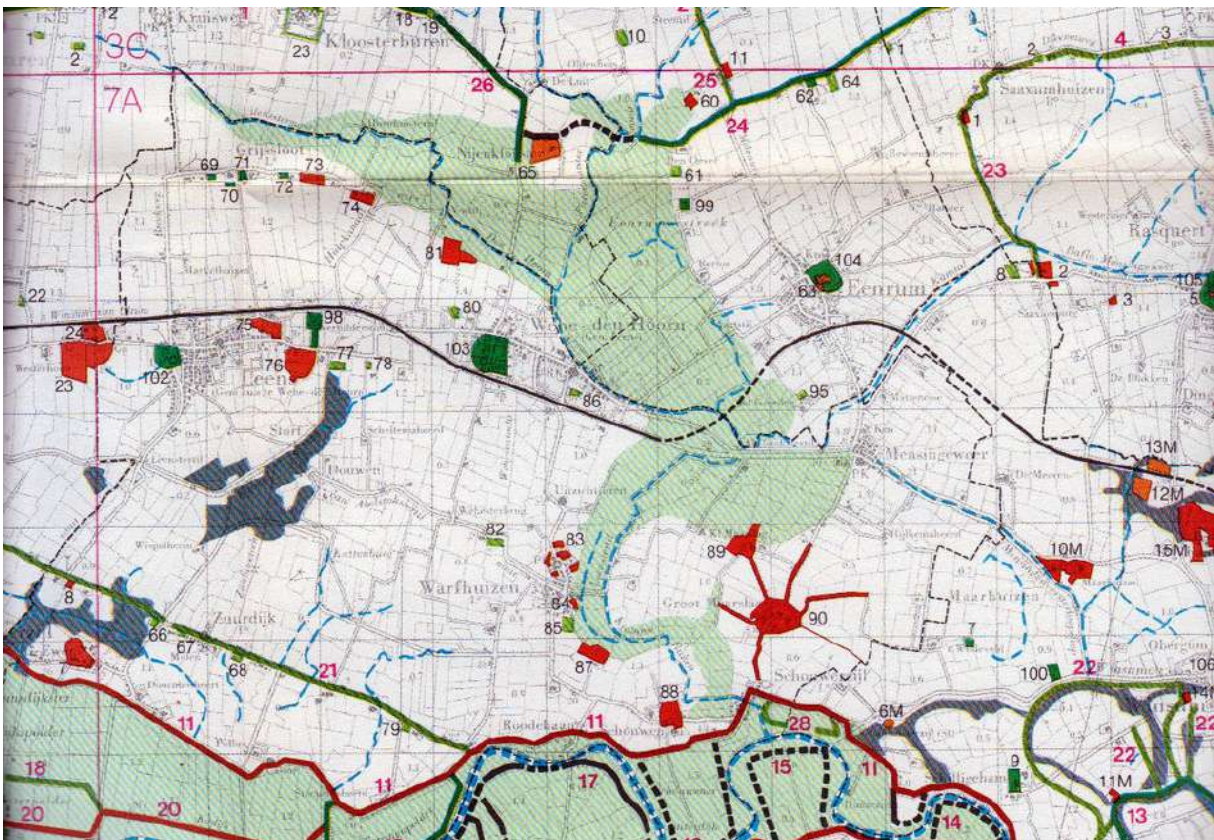

Mensingeweer nu en directe omgeving op www.kaartenvannederland.nl

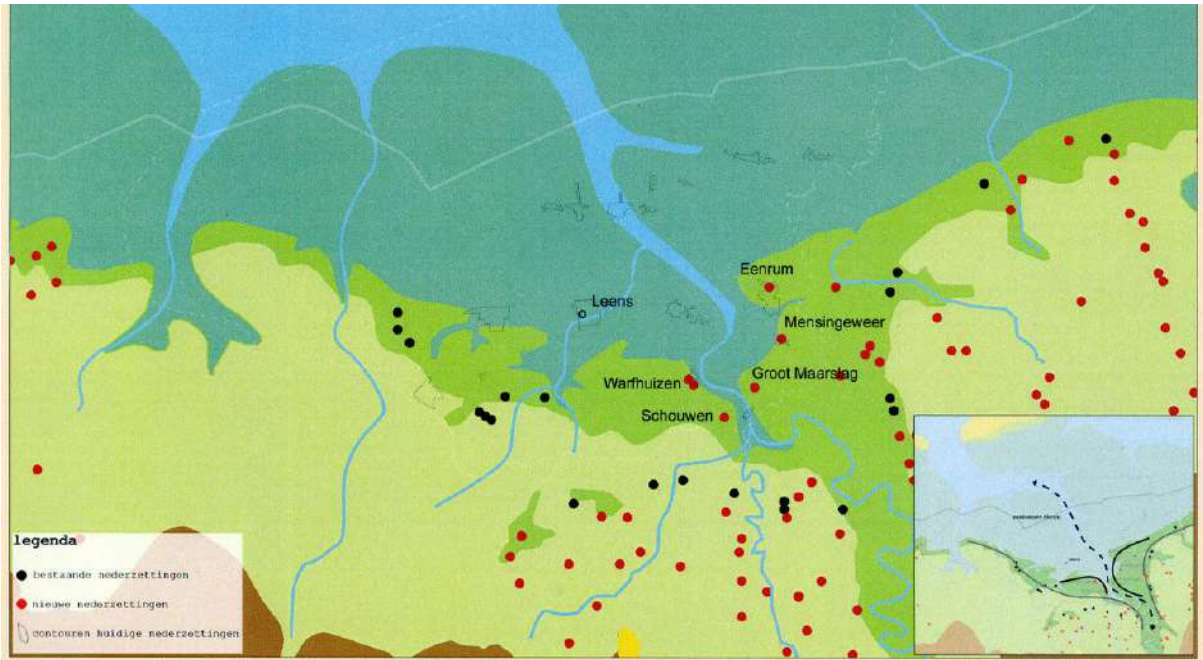
Mensingeweer van nul tot nu in beeld

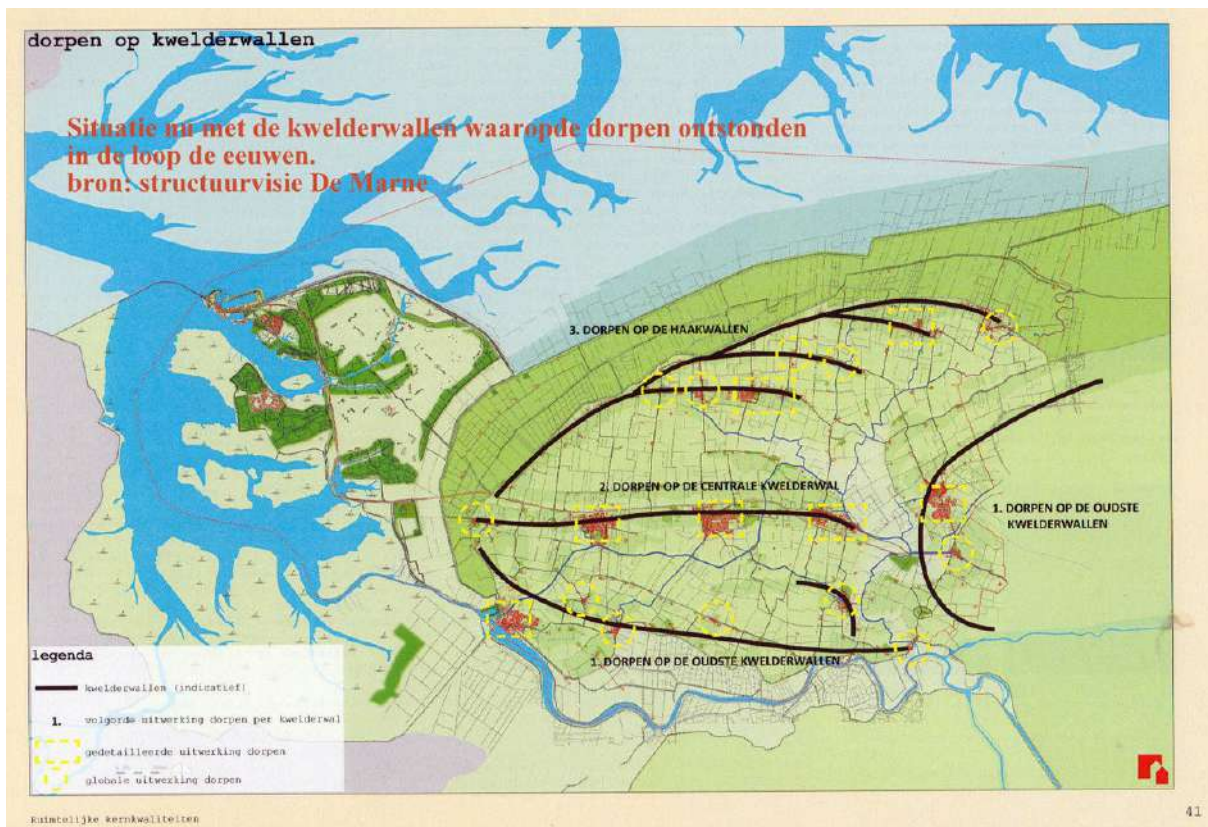
In de rode cirkel ligt Mensingeweer. Actueel hoogtebestand Nederland (AHN2). Afgebeeld in Paleo-actueel 25(2014), p. 79. Duidelijk zie je het donkergroen aan beide zijden van de Kromme Raken en rechts van het Hoornster Maar. Dat donkergroen is de oude loop van het Reitdiep (de Hunze) die toen uitmondde in de Waddenzee bij Hiddingezijl.

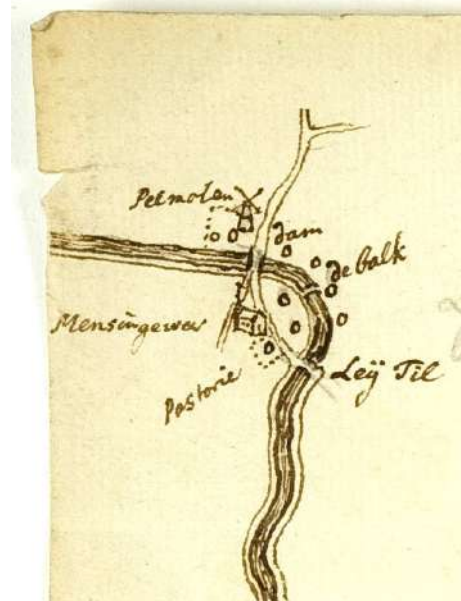
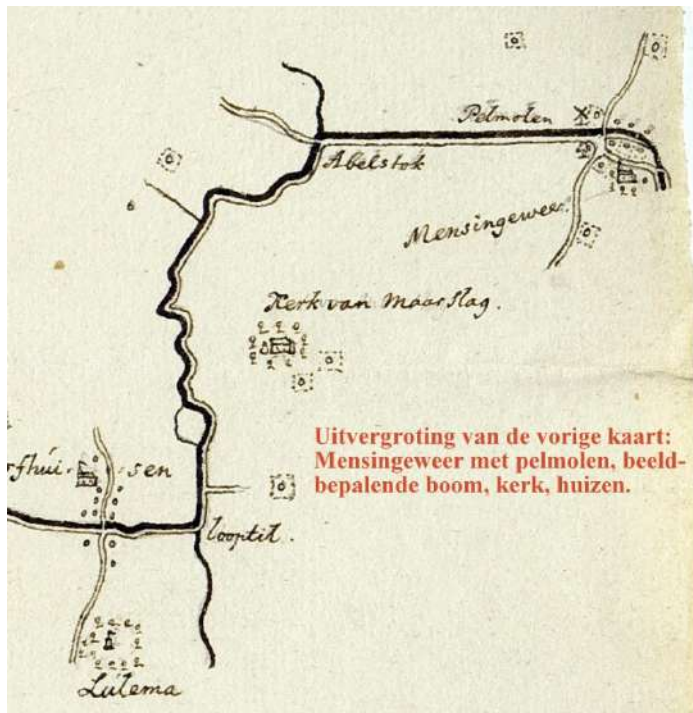

Vergelijking van deze afbeelding met die van hierboven toont direct dezelfde trechtersvorm maar die is nog duidelijker te herkennen door de groene kleur van die voormalige loop van de Hunze. Mensingeweer lag toen dus aan zee. Kaart van archeologische en cultuurhistorische terreinen uit 1985.

Op bovenstaand kaartje is de situatie van het gebied geschetst rond het jaar 100 na Chr. Mensingeweer is een havenplaats. Onder de langzame aanslibbing en de kwelderwallen die in de loop der tijd zijn ontstaan. Mensingeweer is één van de dorpen op de oudste kwelderwallen. Beide afbeeldingen komen uit de Structuurvisie De Marne. Zie op internet <https://storage.googleapis.com/kwaliteitsqids/09/20130702trkde-marnestructuurvisie-de-marneruimtelijke-kernkwaliteiten.pdf>

Handgetekende schetsen van Theodorus Beckeringh van twee gedeelten van de trekvaart van Mensingeweer tot Ulrum uit ongeveer 1750. Later, in 1781, werd van alle schetsen een gedrukte kaart gemaakt, waar de hele provincie Groningen op is te zien.

Wat valt er allemaal op te zien? De zwarte gebogen lijn is het loopdiep met aan beide zijden enkele huizen. Van noord naar zuid de onverharde weg van Eenrum naar Schouwerzijl.

Op de linker kaart:

Rechts van de weg bovenaan boerderij Baay en onderaan rechts boerderij (nu) t Hogelaand. Van west naar oost de weg door het dorp. Boven het woord pelmolen boerderij De Greeden, de molen zelf staat links, net boven het loopdiep in de hoek van de weg naar Eenrum. Aan de overkant (ten zuiden) is een markante boom getekend. Links van de kerk een boerderij en rechts de pastorie. Onder de kerk een drietal boompjes. Ook rond de kerk van Maarslag staan 9 bomen getekend. De kerk heeft geen toren maar wel een klokkenstoel die links van de kerk.

Rechter kaart:

Hier nog een keer de situatie rond het dorp Mensingeweer op een detail van een andere schets van Beckeringh. Nu duidelijk zichtbaar de dam die het water van de twee verschillende waterschappen scheidt en er voor zorgt dat goederen en personen van de ene in de andere trekschuit moeten worden verscheept. De Leij Til wordt special genoemd net als de balk, het hoogholtje. De kerk is goed zichtbaar met toren en de pastorie wordt duidelijk genoemd. Op deze schets staan geen boerderijen getekend. Wel nog net de splitsing bovenin van de weg naar Eenrum en die naar Baflo. De pelmolen is duidelijker getekend met twee kleine rondjes, symbolen voor woningen. De stippelijntje zal het perceel aanduiden. Als het aantal cirkeltjes de woningen zouden weergeven dan staan er acht huizen in het dorp met de pastorie er bij totaal negen, maar of dat een juiste interpretatie is?

Detail van een kaart van de weg door Drenthe via Groningen naar Delfzijl, alsmede van de departementale wegen in de provincie Groningen. Vervaardiger: A.W.H. de Man, 1810-1814. Alle wegen lopen langs de waterwegen. De zwarte lijn van Delfzijl via Groningen naar Assen en verder is de "Route Imperiale". Bron BbG.

Huguenin carteeert de situatie in Noord-Nederland, topografisch nauwkeurig met behulp van militaire ingenieurs voor de militaire staf van Nederland rond 1821. Hier de omgeving van Mensingeweer. Wat valt op? De drie bebouwingsstroken. De pelmolen is verdwenen, maar tussen het dorp en De nieuwe Meren ligt halverwege, zuidelijk van het looppdiep, een Olijmolen. Interessant is dat boven de naam Mensingeweer nog duidelijk de 'boog' zichtbaar is van de Snaphaanstocht, de oude vaarweg die afgebeeld staat op de kaart van voor 1660. Ook de naam Kost Verloren komt hier nog op voor, een toponiem dat nu niet meer gekend wordt. In het dorp ook nog de 'trits' boerderij, kerk, pastorie (onderste bebouwingsrij links).

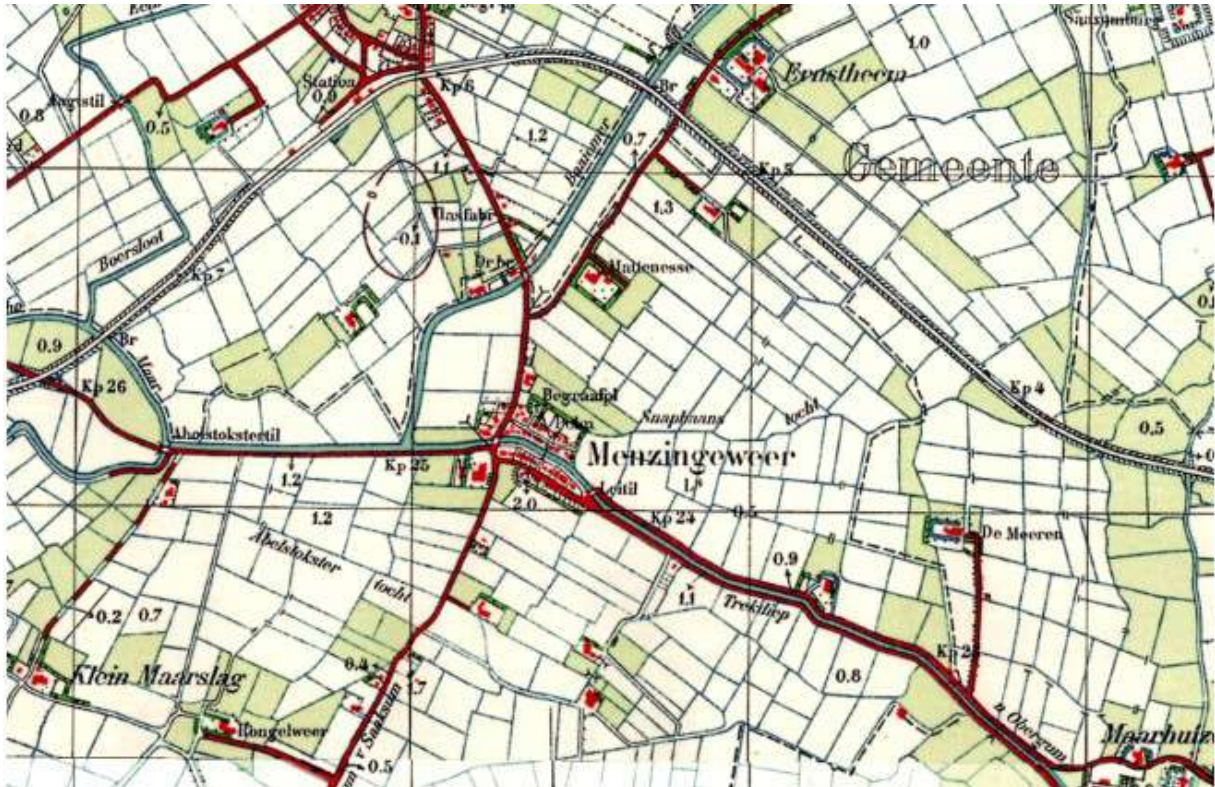

W. van Rees tekent in 1827 deze Situatie kaart van een gedeelte der Trekweg langs het kanaal van Ulrum naar Onderdendam waaruit dit gedeelte van Mensingeweër wordt getoond. De dam in het looppdiep is keurig getekend en benoemd met de trappen (beide

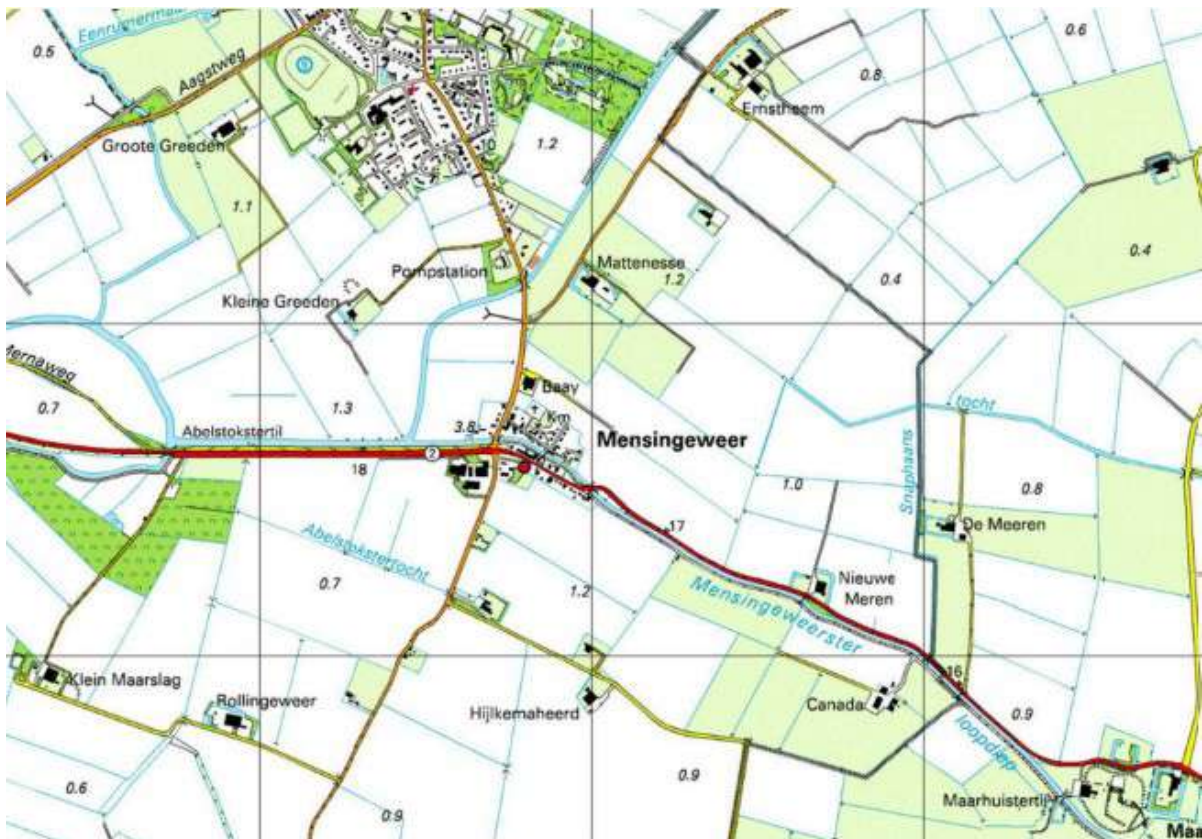
inkepingen) naar het water. Het looppdiep rechts ligt 'hoger' waardoor, wanneer de dam zou worden verwijderd, de beide einden niet goed op elkaar aansluiten. Een voetpad leidt naar het hoogholtje. Acht huizen aan de noordkant en elf aan de zuidkant van het looppdiep. De beide gebouwen rechts aan de zuidkant aan het looppdiep zijn de doopsgezinde kerk en de bijbehorende pastorie (gebouwd in 1818). Aan de zuidkant van de onverharde weg door het dorp tien gebouwen, waarvan links eerst een boerderij, dan de kerk (blauw), daarna de pastorie van de kerk en dan nog zeven huizen. Ten zuiden van het dorp loopt een sloot en ook een tussen het erf van de boerderij en het erf van de kerk en de pastorie. Ook zichtbaar is de schaduw van de toren die tegen de kerk aangebouwd is en de schaduw van alle bomen. Bron BbG.

Detail van de kadasterkaart van Leens E1 001-288 met alleen het dorp uit ongeveer 1830. We tellen ongeveer 36 gebouwen. De sloot ten zuiden van het dorp is hedentendage grotendeels gedempt, ook daar staan nog apart kadasternummers in vermeld. Deze kaart geeft exacter de bebouwingen weer dan de kaart van W. van Rees uit 1827. Nu staan er meer huizen en die zullen niet plotseling in drie jaar zijn bijgebouwd. Rechtsboven het dorp nog de 'slinger' van de Snaphaanstocht.

Hier staat de spoorlijn die na de paardentram kwam ingetekend in de topografische kaart. Deze spoorlijn functioneerde van 1922 tot 1942 maar voor reizigers al in 1938. Let op het verkavelingspatroon op beide kaarten. De onderste kaart stamt uit het jaar 2000 en toont hoe sterk de ruilverkaveling de situatie heeft veranderd.

Luchtfoto van het dorp uit ongeveer 2006. De toren van de kerk is net zichtbaar in het weelderige groen. Veel bomen, ook langs de randen van het dorp. Is dat nu ook nog zo? Het boerderijcomplex onderin neemt een groot deel (een derde) van het bebouwde oppervlak van de dorpskom voor zijn rekening.

Onder een foto uit 1985 met sneeuw.

Jaagpad met weg gescheiden door bomen

Boven zie je druk vrachtverkeer te water. Vervoer over water is eeuwenlang belangrijk geweest omdat de wegen onverhard en vaak niet goed begaanbaar waren (nat of vorst). Hier lag ook de dam die overslag noodzakelijk maakte. Dat gaf drukte en nering. In 1860 werd die dam verwijderd en kon men doorvaren. De trekweg (het jaagpad) door het dorp kreeg in 1825 op kosten van de provincie een laag puin. In 1842 komt er een laag grind op de puinweg door het dorp. Pas in 1853 wordt de weg naar Eenrum verhard op kosten van de kerk van Eenrum. Ook werd tol geheven. In 1852 komt een tolhuisje op het kruispunt. Onder de weg door het dorp met de rails van de paardentram van het traject Winsum-Ulrum (1897-1922). Wegverkeer met auto's kwam pas na de Tweede Wereldoorlog langzaam op gang. Aan het eind van de vorige eeuw werd het pas problematisch voor het dorp.

MENSINGEWEEER, HERV. KERK 1910.

Tramrails van 1897-1922 een paardentram
Winsum - Ulrum. Bovengrondse elektriciteit.

Beide foto's geven weer wat belangrijk was (?) voor het dorp. De landbouw zorgde voor producten, die moesten naar de molen of naar andere delen van stad en land. Dat ging over de weg en over het water. In de huisjes van het dorp woonden de arbeiders en de middenstanders en enkele rentenierende boeren. De kerk, de kroeg en de neringen zorgden voor sociale contacten. Predikanten, kosters en onderwijzers gaven onderricht, leenden boeken uit, gaven zangles en opvoeding. Op bovenste foto café met doorrit waar aandacht was voor vermaak en contact. Tuinen zorgden voor voedsel. Markt voor handel en contacten met andere dorpen en onbekende personen.

Vormende factoren voor het ontstaan van Mensingeweer (zie ook de teksten onder de afbeeldingen).

-Strijd tussen land en zee, zout- en zoetwater.

-De rivier de Hunze mondt uit in het noorden, zo ontstaan in 1e eeuw na Chr. : Eenrum, Mensingeweer en Groot en Klein Maarslag in het oosten en Warfhuizen en Schouwen in het westen; later buigt de Hunze af naar westen en mondt uit in de Lauwerszee.

-Langzaam groeit er een bebouwing rond de kerk (midden 13e eeuw gebouwd) op de kleine wierde. Later, wanneer de trekvaart door het dorp gegraven is, concentreert zich de bebouwing aan beide zijden van dit looppdiep.

-Landbouwproducten gaan naar de molen of verder weg naar afzetgebieden; personen reizen met trekschuit, koets, paard of te voet. Middenstanders, ambachtslieden en caféhouders vestigen zich vanwege bedrijvigheid aan de weg en het water.

-Markt op de eerste woensdag in mei en de eerste vrijdag in november (vanaf 1823-....).

-Bouw van nog een kerk, de doopsgezinde kerk met pastorie (1818).

-Actieve en initiatiefrijke personen als predikanten, onderwijzers, molenaars en boeren (b.v. Hijlkema, fotografie, telegrafie, veredeling).

Veranderingen in de 19e eeuw die van groot belang waren:

- 1) oude kleiwegen verhard, nieuwe aangelegd;
- 2) spoorwegen komen – Sauwerd-Roodeschool 1893;
- 3) tramweg – Winsum-Ulrum 1897-1922;
- 4) spoorweg Winsum-Zoutkamp 1922-1938.

Enkele jaartallen :

1250-1300 bouw van de (Michaëls)kerk, het oudste gebouw van dit dorp

1630-1670 graven van trekvaarten en aanleg van jaagpaden door deze provincie

1750 staat er al een pelmolen; de huidige stamt uit 1855

1825 komt er puinlaag op het jaagpad langs het looppdiep op kosten van de provincie ook ten behoeve van de veemarkt; stenen kade van de 'havens' met trappen bij de dam hersteld

1837 de wordt de loopbrug vernieuwd (er is al in 1750 een hoogholtje); de oliemolen buiten dorp wordt door brand verwoest

1839 er vindt belangrijk herstel van de pastorie plaats

1842 er komt een laag grind op de puinweg door het dorp

1843 er wordt een nieuwe school gebouwd

1845 de postwagens komen door het dorp. Ze rijden tussen Eenrum en de stad (2x per week)

1852 tolheffing in tolhuis

1853 verharding van de weg Mensingeweer –Eenrum, op kosten van de kerk van Eenrum

1860 wordt eindelijk de dam verwijderd en vervangen door brug

1872 kleiweg Mensingeweer naar Roodehaan verhard

Enzovoorts

Van nul tot 1500

Algemeen

Wie: voorbeelden Emo, Caesarius en Rudolph
Reden: studie, baas opzoeken, contacten onderhouden
Waarheen: overal in Europa
Hoe: te voet / per schip / koets pas na 1500
Hindernissen: beroving, schipbreuk, ziekte, niet verstaan worden

Tussendoortje: De Romeinen hadden al heel veel eerder hun indrukwekkend verhard wegennet (heirbanen genoemd): Dit wegennet ligt aan de oorsprong van het gezegde "alle wegen leiden naar Rome". Hun legers konden daardoor snel overal komen, ook in Nederland. Helaas werden de wegen niet in onze streken aangelegd maar bleven de Romeinen beneden de rivier de Rijn (de Limes wordt die grens hier genoemd). **Goede verbindingen kun je je macht uitoefenen zoals ook later in ons gebied Karel V en zijn zoon Philips dat deden.** Er was een Romein die over onze streken iets schreef, nl. Plinius. Hij noteerde: *'Tweemaal per dag overstroomt de oceaan een groot deel van hun gebied, zodat het niet goed uit te maken is of dit land tot de zee of tot het land gerekend moet worden. Daar probeert een armzalig volk in leven te blijven door huizen te bouwen op steile heuveltjes. Die heuveltjes zijn met handkracht opgeworpen tot een hoogte die net boven de hoogste vloed uitsteekt. Bij vloed lijken zij schipbreukelingen. Zij leven van vis die zij met netten in het slijk vangen. Zij verwarmen hun verkleumde leden door modder te verbranden, die zij meer door de wind dan door de zon hebben laten drogen. Zij drinken niets dan regenwater, dat zij in een kuil voor hun woning bewaren.'*

1500-1900

Algemeen / Republiek / stadhouders / onder Spanje naar vrijheid / van katholiek naar protestant / kloosterbezit aan Stad en Lande / aanleg trekvaarten / van zelfvoorziening naar afzet elders

Wie: diverse beroepsgroepen / verschillende lagen van de bevolking
Waarheen: goederen vooral naar de stad Groningen / stapelrecht (graan & bier) / dorpen onderling (veemarkt, kermis, familie)
Hoe: via het water met trekschuit en vrachtschip
via de weg met paard (ruiter) / paard met wagen / (post)koets
Hindernis: dronken stuurlied / voortstuwen met een vaarboom door dorp of op ondiepe plaatsen / onaangename herberg

1800-1900 apart genoemd omdat het reizen en de mogelijkheden snel toenemen

Systematische aanpak ingezet door de Fransen (1795-1813) overgenomen door Koning Willem I

1824 eerste wegen in Groningen naar Assen, Leeuwarden, Nieuweschans & Duitsland

1854-1879 wegennet in hele provincie aangelegd (tol –tot 1906- om de 5 km)
de weg Groningen – Winsum particuliere concessie tot 1914

Waterschappen fuseren 1860

1900-nu

Na 1870 concessies voor tram en trein uitgegeven
in 1870 Winschoten – Den Haag per trein gemiddeld 46 km per uur (met stops)
Lokaal spoor 25 km per uur wat 2x zo snel is als de paardentram
Vanaf 1909 één en dezelfde tijd in Nederland (om dienstregeling te kunnen maken), daarvoor had ieder dorp of streek zijn eigen tijd

Bus- en bodediensten

Hoe vergaat het Mensingeweer in al deze veranderingen in de loop der tijden?

Uit periode tot 1500 stamt de kerk van ons dorp (circa 1250). Ook haar naam zal in deze periode ontstaan zijn

Uit periode 1500-1900

Trekvaart met jaagpad / kruispunt van wegen / tolhuisje / tramlijn en –remise / dam in de trekvaart van 1664-1860 / molens / alles stapvoets / doopsgezinde kerk

Uit periode 1900-nu

School weg / middenstand weg / koopgedrag / schaalvergroting / boer zelf arbeider / ruilverkaveling / dorpshuis komt / krimp / oudere inwoners / zorgvraag / van landbouw- naar multifunctioneel gebied / thuiswerken (gauw snel internet)

Doelen De Marne:

rust en ruimte, recreatie, sterke landbouw en visserij, bundeling, veiligheid.
Vult u zelf aan ? Ons landschap is ons goud.

Ergens staat: Mensingeweer heeft geen dorpsvisie.

Behoefte aan rust en veiligheid in het dorp en bij de automobilist behoefte aan 80 rijden.
Dan is RINGWEG een oplossing. Compensatiegeld naar ringweg om ons dorp.

Terugkijkend op die avond, kun je stellen dat veranderingen in Mensingeweer de volgende oorzaken kunnen hebben:

Klimaat - Overheid - Fusies - Uitvindingen - Mens en maatschappij
Compensatiegelden
Verkeerd moment (wegvallen spoorlijn Winsum-Zoutkamp)
Wanneer die lijn er nog zou zijn geweest, zou er dan een ringweg zijn gekomen?